

**COVID-19 PANDEMIC ON THE AFRICAN
CONTINENT****COVID-19 PANDÉMIA AZ AFRIKAI
KONTINENSEN**BESENYŐ János¹, KÁRMÁN Marianna²**Abstract**

The emergence of the COVID-19 pandemic has required action by individual governments in all countries of the world following health, political and economic considerations. These provisions were first used to prevent then to stop the spread of infection. As globally, in Africa too, the question arises as for what reason and with what efficiency have these provisions worked or are they operating, and what impact do they have on the lives of African societies. Africa's health preparedness has received strong criticism on a number of levels, yet, according to current data, the continent is slightly infected by the coronavirus. In addition African governments have taken austerity measures that are among the most stringent in the world, and now one of the biggest difficulties in fighting against the coronavirus is the emergence of mass starvation, which experts predicted for 2020 based on several factors even before the coronavirus appeared.

Keywords

Africa, COVID-19, social effects of coronavirus, crisis

Absztrakt

A COVID-19 pandémia megjelenése a világ minden országában egészségügyi, politikai és gazdasági mérlegeléseket követő intézkedéseket követelt meg az egyes kormányoktól. Ezek a rendelkezések eleinte a megelőzést, majd a fertőzés terjedésének megakadályozását szolgálták. Ahogy globálisan, úgy Afrikában is felvetődik a kérdés, hogy ezek a rendelkezések milyen megfontolásból és milyen hatásfokkal működtek vagy működnek, és milyen hatást gyakorolnak az afrikai társadalmak életére. Afrika egészségügyi felkészültsége számos szinten kapott erős kritikát, mégis a jelenlegi adatok alapján a kontinens arányaiban kismértékben fertőzött a koronavírus által. Mindezek mellett az afrikai kormányok olyan megszorító intézkedéseket hoztak, melyek a legszigorúbbak közé tartoznak a világon, és a koronavírus elleni harcban az egyik legnagyobb nehézséget a tömeges éhínség megjelenése okozza, melyet már a koronavírus megjelenése előtt is több tényezőre alapozva megjósoltak a szakértők a 2020-as évre.

Kulcsszavak

Afrika, COVID-19, a koronavírus-járvány társadalmi hatásai, válság

¹ beseny.janos@phd.uni-obuda.hu | ORCID: 0000-0001-7198-9328 | researcher / afrikanista, történész | Óbuda University Doctoral School of Safety and Security Sciences, African and Historical Studies / Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola, Afrika Kutató Központ

² karman.marianna@phd.uni-obuda.hu | ORCID: 0000-0002-9907-5082 | researcher / afrikanista, iszlámkutató | Óbuda University Doctoral School of Safety and Security Sciences, African and Historical Studies / Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola, Afrika Kutató Központ

AFRIKA EGÉSZSÉGÜGYI FELKÉSZÜLTSEGE A COVID-19 KONTINENSEN VALÓ MEGJELENÉSE ELŐTT

A COVID-19 megjelenése és Kínán kívüli terjedése után az egész világ rettegvé figyelte az amúgy is törekeny afrikai egészségügyi rendszerek reakcióját a vírus rohamos terjedésére. 2020. január 30-án a WHO pedig arra figyelmeztetett, hogy a koronavírus afrikai elterjedése magas kockázatot rejt magában, hiszen a nagy népsűrűségű nyomorregyedekben, illetve menekülttáborokban élők különösen ki van szolgáltatva a vírus terjedésének. Dr. Michel Yao, a WHO közép-afrikai képviselője pedig azt is hangsúlyozta egy interjúban, hogy Afrika egyértelműen nem áll készen egy koronavírus okozta járvány megállítására. [1]

Az egészségügyre fordított közkiadások Afrikában mozognak a legalacsonyabban a világon. Az alacsony nemzeti költségvetés és a humanitárius formában segítséget nyújtó országok következtelen támogatása miatt Afrikának 66 milliárd dolláros hiánya keletkezik az éves egészségügyi kiadások terén. [2] Kenyában, Nigériában és Zimbabwében, valamint a térség más részein az egészségügyi dolgozók szinte már rutinszerűen sztrájkolnak az alacsony fizetés, a hátralékok és a hétköznapi ellátásban fennálló drasztikus eszközhiány miatt – ezek olyan egyszerű eszközökre terjednek ki, mint például a kötszer vagy a gumikesztyű. [3] Az afrikai egészségügyi rendszerekben jelentős az egészségügyi szakemberek hiánya: 5000 emberre jut egy orvos (Magyarországon ez az adat kiemelkedően magas 20-22 orvos/5000 fő a KSH adatai szerint, míg az Egyesült Királyságban 14 orvos/5000 fő). [4] Ezek az állapotok olyan egészségügyi helyzethez vezetnek, amelyben az egészségügyi rendszerek számára küzdelmet jelent a rendszeres egészségügyi ellátás biztosítása is.

A koronavírus elleni felkészülésben az Afrikát „hagyományosan” támogató országok a járvány egész világra való kihatása miatt kevésbé fordítottak figyelmet az afrikai egészségügyi helyzet javítására. Mindezek mellett a Kínával való gazdasági kapcsolatok ellehetetlenülésével, az olajárak év eleje tartó csökkenése és a Kelet-Afrikában pusztító sáskajárás miatt [5] az afrikai országok különösen nehéz gazdasági helyzetbe kerültek, amelynek következtében szinte elképzelhetetlennek tűnt az egészségügyi helyzet gyors felkészítése – nemhogy a járvány megfékezésére, de megelőzésére is.

Afrika Járványügyi Ellenőrzési és Megelőzési Központja (Africa CDC) február 3-án hozta létre az új Afrika Koronavírus munkacsoportját, mely a WHO-val együttműködve végzi tevékenységeit: a megfigyelés területén, ideértve a belépési pontok átvilágítását, a fertőzések megelőzését és ellenőrzését az egészségügyi intézményekben; a súlyos koronavírus-fertőzésben szenvedők klinikai kezelését, a laboratóriumi diagnózist, valamint a kockázatokkal kapcsolatos kommunikációt és a közösségi részvételt. [6]

Az Egyesült Nemzetek Egészségügyi Szervezete erőfeszítéseinek nagy részét a kontinens 13 kiemelt prioritással rendelkező országára összpontosította. A kiemelt fontosságú országok listáján elsősorban olyanok szerepeltek, amelyek vagy közvetlen járatokat szoktak indítani Kínába, vagy nagy mennyiségű utazót vonzanak Kínából. Ide tartozik Algéria, Angola, Elefántcsontpart, a Kongói Demokratikus Köztársaság, Etiópia, Ghána, Kenya, Mauritius, Nigéria, Dél-Afrika, Tanzánia, Uganda és Zambia. [7]

A kiemelt országokon kívül még azokban az országokban is, ahol instabilitás van, mint például Dél-Szudánban, koordinációs mechanizmusokat dolgoztak ki az egészségügyi dolgozók és a betegek elérése érdekében. Az Ebola-járványoknak „köszönhetően” az afrikai országok többségében már megvan az izolációs infrastruktúra.

A Kongói Demokratikus Köztársaságban az év elején még mindig tartott a 2018 októberében kitört Ebola-járvány, amely akkorra már lecsendesülőben volt – összesen több mint 3000 regisztrált esettel és több mint 2000 halottal. [8] Ez a járvány egyelőre a második legnagyobb Ebola-fertőzés a 2014-es nyugat-afrikai Ebola-járvány után, melynek során 28616 ember betegedett meg, és 11310-en haltak meg Guineában, Libériában és Sierra Leonében. A járvány során az orvosok az izolált, vidéki területeket helyezték előtérbe, így mire a városokba ért a betegség, a túlnépesedett területeken óriási pusztítást tudott végezni. A helyzetet megnehezítette, hogy az ápolók és az egészségügyi szakemberek nem tették meg a megfelelő megelőző intézkedéseket, ami egyre növekvő fertőzési arányt eredményezett. A védőfelszerelés és a megfelelő képzés hiánya szintén súlyosbította a terjedést, és az egészségügyi rendszer kezdett összeomlani. Az utcán heverő holttestek drámai képe alapján úgy tűnt, hogy a kormányok nem voltak felkészülve a járvány kitörésére, ami még inkább zavart és félelmet keltett a közvéleményben. Sokan úgy vélték, hogy az Ebola-járvány egy hazugság, amit a vezetés talált ki azért, hogy több nemzetközi segítséghez jusson, ezért a kormány megelőző és védekező rendeleteit figyelmen kívül hagyták. [9] A fertőzések csökkenését végül a lakosság magatartásának és hozzáállásának megváltoztatása okozta. Ez mindenképp egy olyan példa, amelyet Afrika szem előtt tart a COVID-19 Kínán kívül való megjelenése óta.

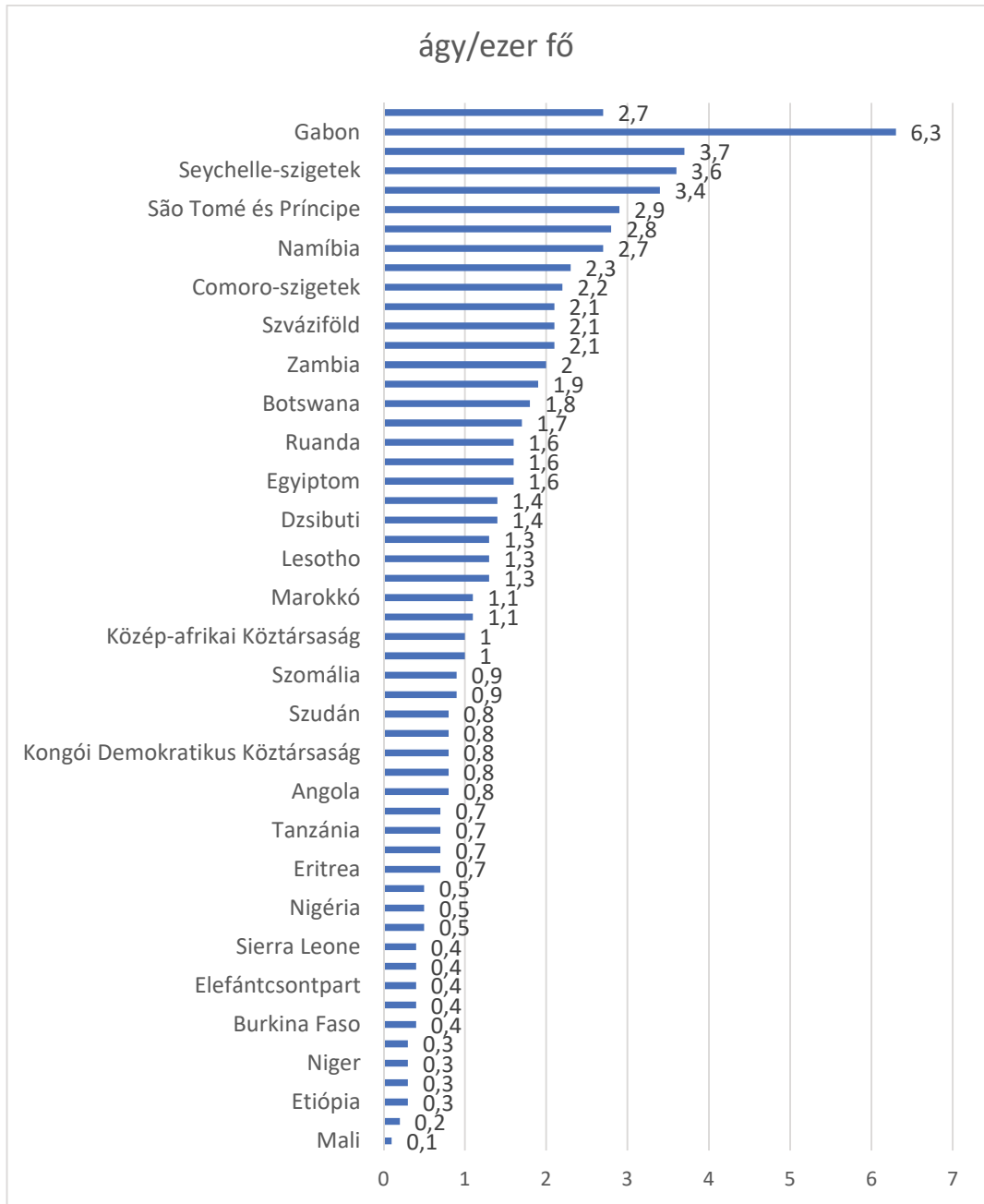
A koronavírus Kínában való tömeges megjelenése az afrikai kormányokat a gyors cselekvésre indította, és mindenekelőtt a megelőzésre fordították figyelmüket, tudva azt, hogy ha COVID-19 bekerül a szubszaharális térségbe az afrikai országok akkori gazdasági és egészségügyi helyzete nem teszi lehetővé a járványok megállítását – különösen, ha az a sűrűn lakott területeket is eléri. A vírus afrikai terjedésének megakadályozása érdekében az országoknak rendelkezniük kellett olyan mechanizmusokkal, amelyek a tünetekkel küzdő embereket felismerik, elkülönítik, vírusmintákat gyűjtenek, ezeket a mintákat laboratóriumokba küldik, majd a megerősített eseteknek a kezelést biztosítják. Az egészségügyi dolgozókat és a laboratóriumi technikusokat szintén ki kellett képezni a vírus kezelésére szolgáló protokollok kidolgozására, valamint védőfelszereléssel kellett rendelkezniük. [10]

A gyenge laboratóriumi kapacitás a kontinens számos országában problémát jelentett, és amíg kereskedelemben még nem állt rendelkezésre diagnosztikai vizsgálathoz szükséges teszt, azokat is a WHO biztosította azon afrikai országok számára, amelyek a járvány afrikai megjelenéséig nem voltak felszerelve. A mintákat a WHO laborjai számára küldték el, ahol tesztelték a mintákat, majd visszaküldték, így több országban is akár napokig eltartott a diagnózis felállítása. Annak ellenére, hogy a Világszervezetnek 28 helyen van felállított laboratóriuma, mindössze kettőben voltak koronavírus-tesztek: Dél-Afrikában és Szenegálban. [11]

Február 4-ig további országok - Ghána, Madagaszkár, Sierra Leoné és Nigéria – szintén képesek lettek tesztelni magukat, majd egy hét után további 11 ország rendelkezett tesztlehetőséggel, így gyorsabb lett a teszteredmények elérhetősége. [12]

A megelőzés érdekében a WHO felkérte az afrikai országokat, hogy készítsenek készenléti terveket, amelyek a lehetséges esetek és az ellátási készülség statisztikáját foglalják magukban. Hasonlóval kellett készülni a Kongóval szomszédos országoknak az Ebola kitörése idején is. [13]

További aggodalomra adnak okot a lakosság széles körében olyan elterjedt fertőző betegségek, mint a HIV vagy a TBC, melyek felerősíthetik COVID-19 okozott megbetegedések súlyosságát. [14]

1. Ábra: Kórházi ágyak száma Afrikában, saját szerkesztés, WHO

MEGELŐZÉSI ÉS VÉDEKEZÉSI STRATÉGIÁK

Február közepéig az afrikai országokban többek között utazási korlátozásokat vezettek be (pl. Gabon megtiltotta a Kínából történő beutazást az ország területére, [15] Mozambikban nem adtak ki több vízumot kínai állampolgároknak [16]), határozatlan időre megszakították a gazdasági, kereskedelmi kapcsolatokat Kínával (pl. Kamerun megtiltotta az élelmiszerimportot Kínából [17]), a Kínában rekedt állampolgárokat – főleg diákokat a WHO fokozott ellenőrzése alatt engedték hazautazni (pl. 5000 zambiai diák tanult Kínában, ebből 186 Vuhanban, evakuálásukat Zambia sokáig nem engedélyezte a szülői követelések ellenére sem [18]), illetve tesztelés nélkül ugyan, de karanténban tartottak veszélyeztetett területről érkező beutazókat (Sierra Leone [19]).

Dél-Afrikában 100 regisztrált eset után Cyril Ramaphosa elnök katasztrófa-helyzetet hirdetett, korlátozva az utazást, elrendelve az iskolák bezárását, a tömeggyűlések tilalmát és a bárók működésének korlátozását: bezárás vagy a létszám korlátozása max. 50 főig. A dél-afrikai országban az a személy, aki koronavírus-intézkedéseket megsérti, pénzbírsággal vagy akár börtönbüntetéssel is sújtható. Az ország betiltotta a kikötői forgalmat minden kikötőjében.

Március folyamán az afrikai nemzetek a Dél-Afrikához hasonló szankciókat vezettek be:

- Lagos állam, Nigéria gazdasági központja, megtiltotta a több mint 50 fős összejöveteleket, az iskolák bezártak; Afrika legnépesebb országa, ahol a szankciók bevezetésekor összesen tizenkét koronavírusos esetet találtak, megtiltotta azon repülőjáratok leszállását, amelyek olyan országokból érkeznek, ahol több mint 1000 fertőzést regisztráltak már.
- Algéria, az egyik legsúlyosabban érintett afrikai ország, bezárta határait és leállította a repülőjáratokat. Az elnök betiltotta a tömeges összejöveteleket is, amelyek egyúttal véget vetettek a nagy kormányellenes tüntetések szervezésének.
- Ruanda kormánya 11 eset jelentése után megtiltotta az utasszállítást, a hó végén pedig ételadományokat osztott a kialakult éhínség miatt.
- Kenyában, talán a kontinens egyik legvallásosabb országában, a legtöbb templomban és mecsetben felfüggesztették az istentiszteletet. A kormány azt is bejelentette, hogy állami szinten fog fertőtlenítőt gyártani, amit ingyen forgalmaznak majd annak érdekében, hogy orvosolják a fellépő hiányt.
- Libériában, ahol néhány évvel ezelőtt az ebola-járvány volt a figyelem központjában, két nyilvántartott Covid-19-es eset regisztrálása után abbahagyták az útlevelek kiadását az emberek utazásának megállítása érdekében, és megtiltották az olyan országokból való belépést, amelyek a világjárvány által leginkább sújtottak.
- Zambia két Covid-19-es eset jelentése után bezárta a parlamentet, az iskolákat és az egyetemeket.
- Szomália egyetlen esettel bezárta légtérét.
- Uganda és Botswana, ahol még akkor nem volt egyetlen eset sem, bezárta az iskolákat. [20]

Március közepére Afrika majdnem minden országában jelen volt a koronavírus alacsony esetszámában. Az egészségügyi felkészültség a terjedés megakadályozására azonban még mindig elégtelen volt.

- Afrika egyik legjobb egészségügyi rendszerével Dél-Afrika rendelkezik, ez azt jelenti, hogy 56 millió lakosra kevesebb mint 1000 intenzív osztályos ágya volt, közülük 160 magánszektorban.
- Malawiban körülbelül 25 ICU ágy található állami kórházakban 17 millió emberre, míg Kenyában 50 millió emberre 578 intenzív ágy jut – ami szintén rendkívül alacsony arány.
- A zimbabwei fővárosban, Harareban a fő fertőző betegségek kórházában nem volt hely - mondta a Zimbabwei Emberi Jogi Orvosok Szövetsége.
- Nigéria, Afrika legnépesebb országa arra törekedett, hogy izolációs ágyakat hozzon létre, és speciális orvosi képzést és felszerelést biztosítson az állami kórházakban, de továbbra is csak a megelőzés és a korai felismerés feladatát tudták megfelelően ellátni Chikwe Ihekweazu, Nigéria Betegségek Ellenőrzési Központjának vezetője szerint. [21]
- Uganda fokozott vészhelyzetet hirdetett a térségben kialakult fertőzöttség miatt, de nem számítottak nagyszámú kritikus esetek kezelésére, Nigériához hasonlóan elsősorban a megelőzésre koncentráltak közösségi tudatosságnövelő kampányokkal és közoktatási formában. Jane Ruth Aceng, ugandai egészségügyi miniszter azt mondta, hogy Uganda „legendő kapacitással rendelkezik az esetleges kitörés kezelésére ágyak, ICU egységek tekintetében”, de kijelentését sokan kétségbe vonták, hiszen a 44 milliós kelet-afrikai ország elsősorban az 1500 kórházi ágyas Mulago National Referral Hospital-ra támaszkodik, ahol 60 beteget képes befogadni az intenzív osztály.
- Szomáliában, Dr. Fawziya Abikar egészségügyi miniszter nyilatkozta, hogy a kormány karantén-létesítményt hozott létre a mogadishui repülőtéren, és kórházat épített fel a Covid-19 esetek kezelésére. Ez azonban mindössze 15 elkülönítő sátrat jelent, a kórházban pedig összesen 100 ágy van.
- Dél-Szudánban, amelyet az ötéves polgárháború teljesen lepusztított, a kormánynak csupán 24 elkülönített ágya van.

Március végére a kontinens nagy része elszigetelte magát a világtól: az afrikai országok nagy része felfüggesztette az Európába és Ázsiába érkező vagy onnan induló repülőjáratokat és más közlekedési kapcsolatokat, vagy szigorúan ellenőrzi a területére történő belépést. A nyilvános összejövetelekre, iskolákra és vallási szolgálatra is korlátozásokat szabtak, megszüntették a tömegrendezvényeket a kontinens egész területén. [22]

A VÍRUS MEGJELENÉSE, ELTERJEDÉSE, KORLÁTOZÁSOK BEVEZETÉSE [23]

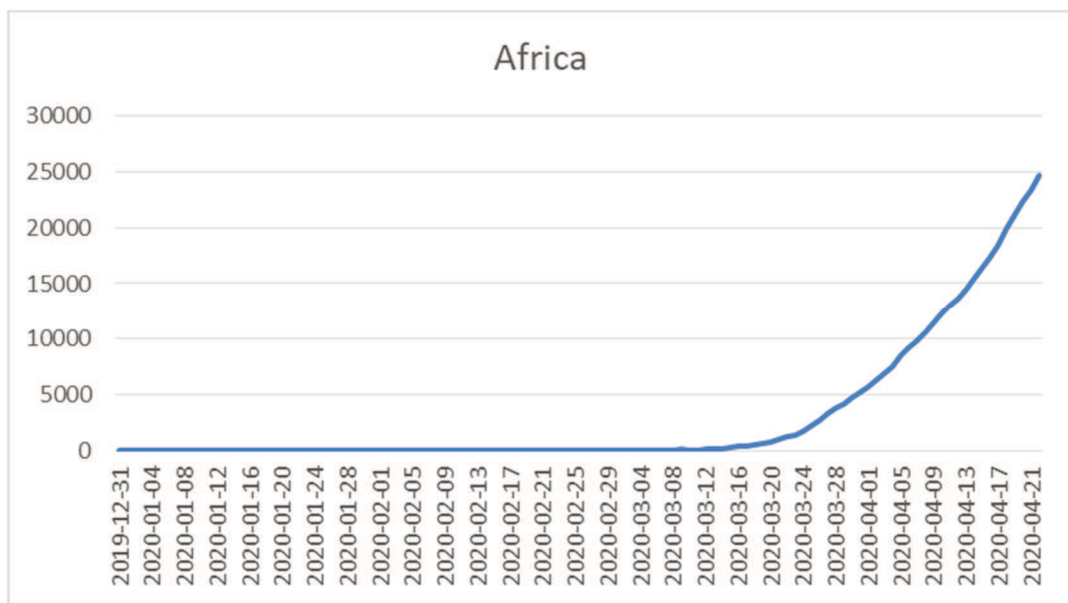
Az első afrikai fertőzöttet, Senou Pavel Daryl kameruni diákot 2020. január 28-án vették fel a Jingzhou Kórházba, Kínában. [24] Az afrikai diák Wuhanba tett utazása során érintkezhetett a vírussal. A kórházban 13 napra izolálták, antibiotikummal és HIV-betegek kezelésére használt gyógyszerekkel kezelték. Két hét ápolás után már a gyógyulás jeleit mutatta, így ő lett nemcsak az első afrikai fertőzött, hanem az első afrikai gyógyult is. [25] Kínában több ezer afrikai diák került karanténba, többen megbetegedtek, de a Kína által biztosított egészségügyi ellátás minősége miatt nem is tértek vissza hazájukba sem a járvány kezdete, sem pedig a tetőzése idején.

Február 14-én jelentették az első koronavírusos esetet a kontinensen: Egyiptomban. A fertőzött egy kínai állampolgár volt, akit a kairói nemzetközi repülőtéren felállított ellenőrzések során szűrtek ki, bár a helyszínen nem mutatta a betegség tüneteit. [26]

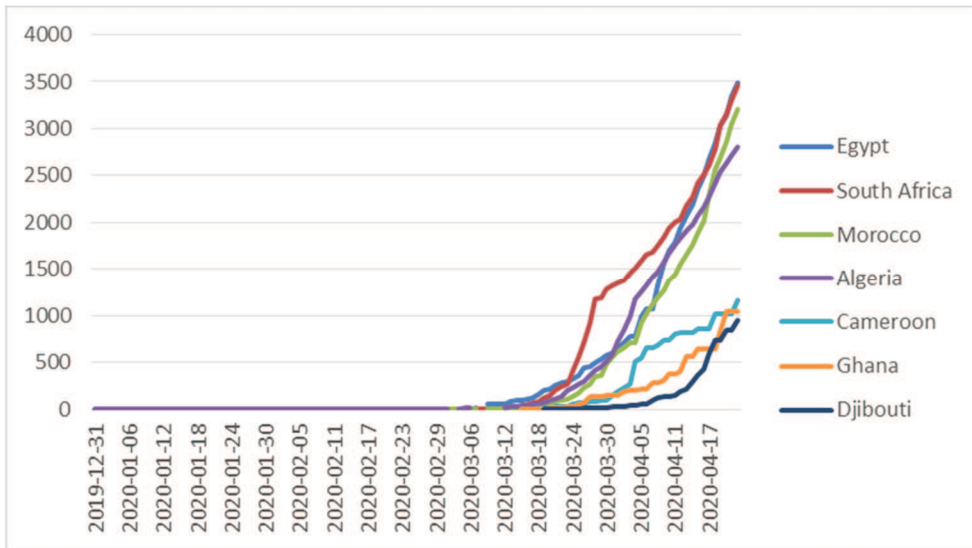
Február 25-én jelentették az első esetet a szubszaharális térségből: az első megbetegedést Nigériában, az egykori fővárosban, Lagosban igazolták egy olasz vállalkozónál, aki Milánóból érkezett a nyugat-afrikai országba. [27][28] Ugyanezen a napon állapították meg az első esetet Algériában, szintén egy olasz férfinél, akit három nappal később Olaszországba deportáltak. [29]

A második szubszaharális térségben megjelenő fertőzést március 2-án regisztrálták Szenegálban, a nyugat-afrikai országban élő francia állampolgárnál, aki korábban Franciaországban volt sielni. [30] Még aznap Marokkóban is egy Olaszországban élő marokkói állampolgárnál állapították meg koronavírus-fertőzést, illetve egy szintén olaszországi lakcímmel rendelkező 89 éves marokkói asszony tesztje lett pozitív. [31] Tunéziában is ezen a napon regisztrálták az első esetet, egy 40 éves tunéziai férfinél, aki Olaszországból tért haza. [32]

Március 5-én jelentették az első esetet Dél-Afrikában, egy Olaszországból hazatérő dél-afrikai állampolgár lett beteg. [33]

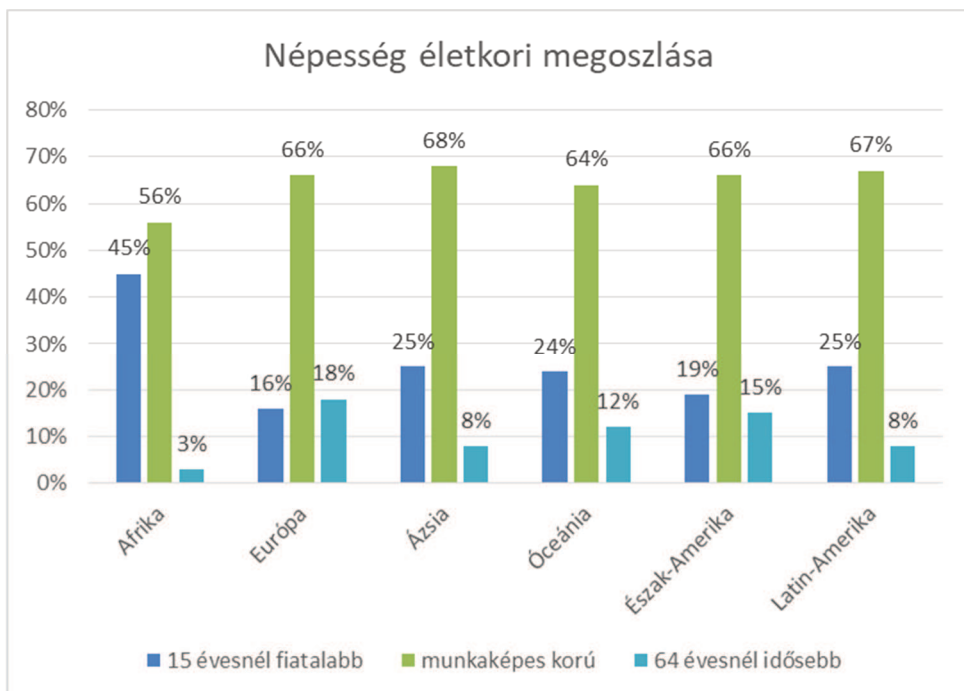

2. Ábra: Koronavírusos esetek számának növekedése Afrikában, saját szerkesztés, WHO

3. Ábra: Koronavírusos esetek számának növekedése a legfertőzöttebb országokban, saját szerkesztés, WHO

Jelen tanulmány írásakor (2020. április 22.) a rendelkezésre álló adatok szerint a COVID-19 elterjedése alacsonyabb mértékű, mint más régiókban, ami egyes feltételezések szerint a kontinensen élők átlagéletkorának, [34] mások szerint az éghajlati körülményeknek köszönhető – egyik feltevés sem bizonyított.

4. Ábra: Átlag életkor Afrikában és a világban, saját szerkesztés, US Population Reference Bureau

Afrikában a lakosság átlag életkora kevesebb mint 20 év, a népesség mindössze 3 %-a idősebb 65 évnél, viszont a népesség 43 %-a nagyvárosokban él, ami kétségtelenül növeli a vírus gyors terjedésének kockázatát.

Afrikában jelenleg összesen 25426 fertőzöttet regisztráltak, 1197-en haltak meg a betegség miatt, 164 fő intenzív ellátást kap. Afrikában összesen 6780 fő gyógyult fel teljesen a vírushordozásból.

A legsúlyosabban fertőzött országok: Egyiptom (3490), Dél-Afrika (3465), Marokkó (3209), Algéria (2811), Kamerun (1163) és Ghána (1042). 38 országban jelentettek COVID-19 által okozott haláleseteket, ezek közül a legtöbbet Algériában (392), 100 feletti esetszámot összesen még két országban (Egyiptomban 264, Marokkóban 145) regisztráltak.

A Comore-szigetek és Lesotho nem regisztrált eddig koronavírusos eseteket, bár 2020. április 15-én Mayotte-ban egy Comore-szigetéről érkezőnél állapítottak meg COVID-19 típusú fertőzést. [35]

A koronavírus afrikai megjelenésének és a kontinensen való lassú, de folyamatos terjedésének következtében az afrikai kormányok egyre szigorúbb intézkedéseket hoznak.

Március végén Nigériában és Ghánában a legnépesebb városokat és államokat, a Kongói Demokratikus Köztársaságban a fővárost zárták le és rendeltek el részleges kijárási tilalmat. Botswanában az első esetek után 28 napos korlátozást vezettek be, hasonlóan az egyelőre eset nélküli Lesothóban is. [36] Szenegálban számos afrikai országhoz hasonlóan éjszakai kijárási tilalmat vezettek be, Elefántcsontparton is fokozatosan korlátozták a lakosság érintkezésének lehetőségeit. [37] Többek között Dél-Afrikában, [38] Kenyában, Nigériában és Ugandában a kijárási tilalom betartása katonai és a rendőri ellenőrzés alatt folyik. A legtöbb afrikai ország lezárta határait és valamilyen szintű korlátozást és/vagy kijárási tilalmat rendelt el.

Áprilisban ezek az intézkedések egyre szigorúbbak lettek.

- Április 9-én Dél-Afrika meghosszabbította az éjszakai kijárási tilalmat április végéig. [39] A korlátozások betartásához 70000 katonát vezényelt ki. [38]
- Kenyában a hónap végéig korlátozásokat rendelt el Uhuru Kenyatta elnök április első hetében – még húsvét előtt. A fertőzött területeken és a fővárosban utazási és kijárási tilalmat, míg egyéb területeken éjszakai kijárási tilalmat hirdettek. [40]
- Április 18-án Szudán elrendelte a főváros, Kartúm lezárását három hétre, miután a napi esetszám hirtelen 20-30 főre emelkedett. Mivel a fertőzöttek 90%-a Kartúmhoz köthető, részleges kijárási tilalommal le lett zárva a főváros. [41]
- Marokkóban szintén meghosszabbították a március 20-án bevezetett korlátozásokat, mely alapján az emberek csak élelmiszer- vagy gyógyszervásárlás, illetve nélkülözhetetlen munka végzése miatt hagyhatják el otthonaikat. Az iskolák, a mecsetek, az üzletek és a szórakoztató helyek bezártak. Marokkó kötelezővé tette a maszkok viselését olyannyira, hogy akik elmulasztják, a pénzbírságot és a börtönbüntetést kockáztatják. A marokkói városokban hangszóróval felszerelt autók hívják fel az emberek figyelmét, hogy maradjanak otthon. A tömegközlekedési eszközöket, az utcákat és a piacokat folyamatosan fertőtlenítik. [42]
- Zimbabwében továbbra is tartanak a korlátozások, amelyet március 21-én vezettek be. Egyes pontokon enyhített a kormány. A legnagyobb problémát azonban még

mindig az orvosokkal való együttműködés jelenti. Az orvosi védőfelszerelések hiánya miatt a zimbabwei orvosok pert indítottak a kormány ellen.

- Líbiában a ramadán kezdetével a Nemzeti Egyetértés Kormánya (GNA) 24 órás kijárási tilalmat vezet be, hogy megpróbálja enyhíteni az egészségügyi rendszerre nehezedő nyomást az általa ellenőrzött területeken, ideértve Tripolit is. A polgárháború által sújtott észak-afrikai országban csak kenyér és étel vásárlása lesz engedélyezett, az is kizárólag reggel. [43]

Az elmúlt hónapokban bevezetett korlátozások, ahogy a világ más részein is hatást gyakorolnak az adott ország gazdasági, politikai és társadalmi helyzetére az egészségügyi helyzet javítása érdekében.

A COVID-19 VILÁGJÁRVÁNY GAZDASÁGI, POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI HATÁSAI AFRIKÁBAN

A koronavírus megjelenése Kínában nagymértékben kihatott az ázsiai ország afrikai kapcsolataira mind turisztikai, mind gazdasági és diplomáciai szempontból. Az afrikai országok folyamatosan szüntették meg a kapcsolatot Kínával. Törölték a Kínába tartó repülőjáratokat, utazási korlátozásokat vezettek be, megtagadták a vízumkiadást kínai állampolgárok számára, míg végül teljesen lezárták határaikat. Ez az elszigetelődés azonban ideiglenes volt. Mióta Kínában jelentősen csökkent a koronavírusos megbetegedések száma, újra aktívan részt vesz a kontinens gazdasági és egészségügyi helyzetének támogatásában.

Afrika gazdasági helyzetét nemcsak a Kínával való kapcsolatok ideiglenes megszakadása rontotta. Éppen a koronavírussal való globális küzdelem közepén érte el a világot a már korábban előre jelzett energiaválság, melynek következtében az olajárak az elmúlt 25 év legmélyebb pontjára kerültek. A Nemzetközi Energiaügynökség (IEA) pedig azt mondta: „Még ha azt is feltételezzük, hogy az utazási korlátozások enyhülnek az év második felében, akkor is arra számítunk, hogy a globális olajszükséglet 2020-ban napi 9,3 millió hordóval csökken 2019-hez képest, ami egy évtizednyi növekedést semmisít meg.” [44]

A kontinens a koronavírus terjedését követően a légiközlekedésben okozott veszteségekkel is meg kell, hogy küzdjön. Az afrikai légitársaságok akár 4,4 milliárd dolláros bevételt veszítettek el, miután a COVID-19 miatt repülőjáratokat töröltek el és nemzetközi repülőterek zártak be.

A Világbank becslése szerint „a Covid-19 a régióknak 37 és 79 milliárd dollár közötti kibocsátási veszteséget fog okozni 2020-ra a járvány kombinált hatásai miatt”, ideértve a kereskedelem zavarát és a csökkenő átutalásokat, az idegenforgalom és a külföldi segélyek csökkenését.

Míg a régió legtöbb országában a növekedés visszaesése tapasztalható, "a reálbruttó hazai termék növekedése az előrejelzések szerint különösen a régió három legnagyobb gazdaságában fog hangsúlyosan csökkenni – Nigériában, Angolában és Dél-Afrikában – a tartósan gyenge növekedés és csökkenő befektetések következtében"- írja a Világbank jelentése. [45]

A koronavírus megjelenése óta a megszakított mezőgazdasági termelés és élelmiszerimport következményeképpen az egyik legnagyobb veszély az éhezés. Az afrikaiak jövedelmük legnagyobb részét élelemre költik (szemben az amerikaiakkal, akik mindössze

fizetésük 9,7%-át költik ételre. Etiópiában már több mint 1 millió ember veszítette el munkáját. Az idei rendkívüli sáskainvázio miatt pedig Kelet-Afrikát már korábban is az éhínség fenyegette. A munka elvesztésének és az éhezés veszélyének árnyékában a társadalom szegénységben élő rétegei nem tehetik meg, hogy nem hagyják el otthonaikat, így a kijárási korlátozások betartása egyes országokban erőszakos rendőri fellépést eredményez.

Több afrikai ország felismerve a szokásosnál is nehezebb társadalmi körülményeket különböző formában próbálja enyhíteni a lakosság nehézségeit. A Dél-Afrikai Köztársaságban a Dél-Afrikai Statisztikai Hivatal számos gazdasági területen végez felméréseket a koronavírussal kapcsolatos korlátozások következtében kialakult üzleti helyzetről, nehézségekről. Ennek érdekében a hivatal nemrégiben online kvalitatív felmérést indított a COVID-19 vállalkozásokra gyakorolt hatásainak megértése céljából. [46] Emellett Dél-Afrika ígéretet tett arra, hogy minden hajléktalan személynek szállást fognak biztosítani.

Uganda ígérte az élelmiszer-elosztást a kiszolgáltatott lakosság számára, ideértve a szoptató nőket és a nappali munkásokat is, illetve támogatni tervezte a táborokban élő menekülteket is. Áprilisban végül Uganda lezárta határait a menedékkérelmek előtt. Az ENSZ Világélelmiszer-programjának (UN WFP) területi igazgatója, El-Khidir Daloum azt mondta, hogy a helyi ügynökség 137 millió dolláros finanszírozási forrással küzd (a 219 millió dolláros szükséglethez viszonyítva), ami felveti a kérdést, hogy a 28 menekültügyi településen és az azokon kívül élő kedvezményezett miként fognak juttatásokat kapni. Mivel az Ugandában élő 1,2 millió menekült nagy részének munkavégzése utazáshoz kötött, illetve a segélyek sem fognak megérkezni, az alultápláltság egészségügyi kockázatai elsősorban őket fenyegetik. [47] Azt is megfigyelték, hogy azok a menekültek, akik nem települések közelében élnek, visszatértek hazájukba. Uganda Afrika legnagyobb létszámú menekülteket befogadó országa – elsősorban Dél-Szudánból és Kongói Demokratikus Köztársaságból érkeznek menedékkérelmeket kérők.

Ruanda 20 000 család támogatására tett ígéretet a fővárosban házról házra járó adományszállítás formájában, de mindkét országban sok más szegénységben élő embert nem fognak elérni ezek a kezdeményezések. [48]

A kialakult krízishelyzet miatt nemcsak a kormányok, önkormányzatok próbálnak enyhíteni a lakosság helyzetén, de a civil szervezetek is részt vesznek nemcsak a humanitárius, de a jogi segítségnyújtásban is. Az emberjogi szervezetek a koronavírus elleni védekezés számos pontján találhatnak jogellenes cselekedeteket egyes afrikai országok részéről.

Az első ilyen cselekmények a kommunikáció ellehetlenítéséről szólnak, mint pl. amikor Egyiptom Kínához hasonlóan kiutasította az újságírókat az országból. Bár tagadhatatlan, hogy Etiópiában a koronavírus miatt pedig éppen hogy feloldották a három hónapja tartó telefon- és internetszolgáltatás általános tilalmát Nyugat-Oromó régióban – de elsősorban a jogi szervezetek tiltakozásának köszönhetően. [49]

A túlzásfoltosságra hivatkozva a jogvédő szervezetek követelték az egyiptomi, líbiai és dél-szudáni politikai foglyok szabadon bocsátását, melynek Egyiptom kisebb mértékben eleget is tett. A vírus terjedésének gócpontjaiként hívták fel a figyelmet a Nigériában, Szudánban és Dél-Szudánban levő menekülttáborok állapotára.

Mivel a koronavírus a kontinensen kívülről érkezett, a lakosság eleinte nem érezte magát veszélyben. Ahogyan terjedt a vírus Európában, annál jellemzőbb lett a nem-afrikai emberekkel szembeni szóbeli atrocitás, ritkán bántalmazás, melynek során a külföldről érkezett állampolgárokat „hazaküldték” vagy a koronavírus szót kiabálták felé fenyegetően.

Szemben ezzel a hozzáállással az emberek mégsem vették elég komolyan a koronavírus veszélyét, annak ellenére, hogy az afrikai elnökök szigorú intézkedéseket vezettek be a vírus elterjedésének megakadályozására. [50]

Marokkóban legalább egy tucat embert tartóztattak le a koronavírussal kapcsolatos álhírek terjesztése miatt március közepén. Ugyanazon a napon a kormány jóváhagyta a szociális média használatát szabályozó törvénytervezetet, amelynek célja a hamis hírek, továbbá a közrendet és a gazdaságot aláásó internetes bűncselekmények elkerülése. A jogi szervezetek meg is vádolták a kormányt a sajtószabadság megcsorbításával, amelyre az elmúlt év során amúgy is sok példa volt.

A vírussal kapcsolatos álhírterjesztők között vannak olyanok, akik tagadják a vírus létezését, ezért az elővigyázatossági intézkedések figyelmen kívül hagyását és a korlátozásokkal való szembeszegülést szorgalmazzák. Ezzel szemben olyan hírek is terjednek, miszerint egy város le van zárva, és azt javasolják, hogy az emberek ne menjenek oda. [51]

A koronavírus megjelenése a vallási szervezetek számára is nehézséget okoz, így felekezettől függetlenül Afrika-szerte vannak felháborodásuknak hangot adó vallási vezetők, akik semmibe veszik a korlátozásokat. Az alapvetően vallásos lelkületű Afrikában pedig ezek a vezetők kedvezőtlenül alakítják a közvéleményt a COVID-19-cel szembeni védekezésben.

Tanzániában John Magufuli elnök szintén megpróbálta minimalizálni a koronavírus fenyegetését szem előtt tartva a vallási vezetők akaratát is, így április elején Magufuli továbbra is azt mondta állampolgárainak, hogy vegyenek részt vallási szolgálatokon, mert az isteni segítségnyújtás az egyetlen dolog, amely legyőzheti a betegséget. „A koronavírus nem maradhat fenn Jézus Krisztus testében, ott megég” – mondta a tanzániai elnök még márciusban. "Pontosan ezért nem félek a szentáldozás közben." [52]

Bár rendkívüli módon még a mekkai mecset is bezárta kapuit – még a ramadáni időszakra is, a szélsőséges felekezetek imámjai, mint például Rachid Eljay, az algériai Brest vallási vezetője azt nyilatkozta, hogy az ima és a fohászok megvédenek a koronavírustól – vagyis nincs szükség a tudományokra. Ali Belhadj, az Iszlám Üdvösségi Front vezetője és Abdallah Djaballah, az Igazságügyi és Fejlesztési Front, iszlamista párt elnöke a mecsetek bezárásáról adott ki nyilatkozatokat, melyekben azt követelték, hogy a mecsetek ne legyenek bezárva, mert azok az Isten házai és az Isten megvédi őket. [53]

Április 18-án Kenyában a Mijikenda vallás öregjei – hasonlóan a Njuri Njeke vezetőihez – rituális tisztító szertartásokat végeztek az erdőben, hogy elűzzék a koronavírus ártó szellemeit, majd azt kérték a kormánytól, hogy engedélyezzék a koronavírusos esetek gyógyítását hagyományos módszerekkel, ahogyan erre már az 50-es években is volt példa. [54]

A koronavírussal kapcsolatos tévhitek között olyanok is megjelentek, mely szerint a COVID-19 nem fertőzi meg az afrikaiakat, hogy nem is képes életben maradni az afrikai éghajlaton. Ezek mellett a babonák is elterjedtek, miszerint ha valaki koronavírusos, elég, ha lefújja magát alkohollal kevert klórral, és meggyógyul, Kenyában a fekete tea reggeli fogyasztását ajánlották koronavírusos fertőzés kezelésére, Nigériában a lime-mal és citrommal készített borslevest, míg Ghánában a neem-fából előállított készítményekkel védekeznek a koronavírus ellen. [55]

A korlátozások drasztikus megszegése és a rendőri brutalitás következtében több ember halt meg eddig a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Kenyában, [56] Dél-Afrikában és Nigériában, mint koronavírusos megbetegedésben. Nigériában két hét alatt 18 ember vesztette életét a korlátozások betartására irányuló intézkedések alkalmával, míg a közölt adatokkal egy időben, mindössze 12-en vesztették életüket a COVID-19 miatt. [57] Kenyában a tanulmány írásának napján is hat ember esett áldozatul a koronavírus miatti kijárási korlátozásokat végrehajtó rendőri brutalitásnak. [58] A kenyai rendőrök legfiatalabb áldozata egy 13 éves fiú volt, akit a rendőrök a saját erkélyén véletlenül lőttek le. [59] Ugandában a nőket arra kényszerítették, hogy levetkőzzenek a rendőrség erőszakos intézkedései során, illetve a rendőrök új hatáskörükkel az LGBTQ embereket célozták meg. Dél-Afrikában számos videó terjed az interneten a nemzetvédelmi erők polgári személyekkel szembeni visszaéléseiről, legutóbb pedig gyermekek sérültek meg, mikor egy embert a házuk előtt lőttek le az intézkedő rendőrök. A hatóságok minden esetben megígérték, hogy büntetőeljárást indítanak és megbüntetik a felelős tisztviselőket. [49]

KONKLÚZIÓ

2020-ban Afrika gyenge egészségügyi rendszere, a HIV, TBC, malária és egyéb fertőző betegségek, a sáskajárás következtében kialakult mezőgazdasági katasztrófa helyzet, a több országban is jelenlevő politikai instabilitás és a külső szereplőktől függő gazdasági helyzet egy olyan táptalajt ad a COVID-19 fertőzésnek, amire több világszervezet is felhívta a kontinens vezetőinek figyelmét.

Saját helyzetét felismerve így Afrika elsősorban megelőzésre koncentrált, mert a vírus megjelenésének és kiszűrésének feladata még megvalósíthatónak tűnt, míg a terjedés megakadályozása minden szakmai vélemény szerint lehetetlen feladat. Az afrikai kormányok a WHO, majd Kína segítségével gyorsan reagáltak, illetve voltak olyan országok, ahol az ebola-járvány miatt ez a rendszer már eleve megvolt, tehát egyes régiók gyakorlati tapasztalattal is rendelkeztek. Bár a vírus már minden országban jelen van, a megjelenések időpontja a Kínával való közvetlen kapcsolat ellenére Európához képest kesei.

A vírus megjelenése után a lakossági érintkezés megakadályozása érdekében hozott szigorú intézkedéseket a gyenge egészségügyi ellátó rendszerek miatt vezették be, azonban a korlátozások gazdasági nehézségeket, társadalmi feszültséget és politikai harcot eredményeznek. A fennálló nehézségek: a teljes kontinensre kiterjedő éhezés, a gazdasági válság, a rendőri brutalitás felvetik a közvéleményben a koronavírussal való küzdelem szükségességét és hitelességét, ami miatt a vírussal kapcsolatos tévhitek és álhírek gyorsan elterjednek a kontinensen. Az álhírek és tévhitek pedig növelik a kormányokkal való szembeszegülés mértékét és a vírus terjedésének kockázatát.

FELHASZNÁLT IRODALOM / JEGYZETEK

- [1] S. Jerving. „Africa needs early detection of coronavirus, WHO says.” [online] devex.com. <https://www.devex.com/news/africa-needs-early-detection-of-coronavirus-who-says-96460> (letöltve: Apr. 18, 2020).
- [2] O. Ogbuoji, I. Bharali, N. Emery and K. K. McDade. „Closing Africa's health financing gap.” Future Development [online] <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2019/03/01/closing-africas-health-financing-gap/> (letöltve: Apr. 22, 2020).

- [3] „Zimbabwe doctors reject 'return to work offer'.” Africanews [online] <https://www.africanews.com/2019/11/30/zimbabwe-doctors-reject-return-to-work-offer/> (Apr. 22, 2020).
- [4] Africa has about one doctor for every 5000 people.” Quartz, qz.com [online] <https://qz.com/520230/africa-has-about-one-doctor-for-every-5000-people/> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [5] „East Africa locusts threaten food security across subregion, alerts UN agriculture agency.” UN News [online] <https://news.un.org/en/story/2020/01/1055631> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [6] M. Makoni. „Africa prepares for coronavirus.” The Lancet [online] [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30355-X/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30355-X/fulltext) (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [7] S. Smith. „What the Coronavirus Means for Africa.” Africa Center for Strategic Studies [online] <https://africacenter.org/spotlight/what-the-coronavirus-means-for-africa/> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [8] „Crisis Update” Medecins Sans Frontieres [online] <https://www.msf.org/drc-ebola-outbreak-crisis-update> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [9] W. G. Moore and T. Nyenswah. „How can we prepare for Coronavirus? Learn from Liberia’s experience with Ebola.” Mail&Guardian [online] <https://mg.co.za/article/2020-03-08-how-can-we-prepare-for-coronavirus-learn-from-liberias-experience-with-ebola/> (letöltve: Apr. 18, 2020).
- [10] N. Kapata, C. Ihekweazu, F. Ntoumi, T. Raji, P. Chanda-Kapata, P. Mwaba, V. Mukonka, M. Bates, J. Tembo, V. Corman, S. Mfinanga, D. Asogun, L. Elton, L. B. Arruda, M. J. Thomason, L. Mboera, A. Yavlinsky, N. Haider, D. Simons, L. Hollmann, S. A. Lule, F. Veas, M. M. Abdel Hamid, O. Dar, S. Edwards, F. Vairo, T. D. McHugh, C. Drosten, R. Kock, G. Ippolito, and A. Zumla. *“Is Africa prepared for tackling the COVID-19 (SARS-CoV-2) epidemic. Lessons from past outbreaks, ongoing pan-African public health efforts, and implications for the future”* International Journal of Infectious Diseases, Vol. 93, pp. 233-236, Feb. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijid.2020.02.049>
- [11] „Standard Operating Procedures For Preparedness, Detection and Response To A Coronavirus (2019-NCOV) Outbreak in South Africa.” National Department of Health Directorate: Communicable Diseases, [Online]. https://www.hpcsa.co.za/Uploads/Publications%202020/Resources/SOP_Coronavirus_29_Jan_2020.pdf (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [12] M. Gilbert, G. Pullano, F. Pinotti, E. Valdano, C. Poletto, P-Y. Boëlle, E. D’Ortenzio, Y. Yazdanpanah, S. P. Eholie, M. Altmann, B. Gutierrez, M.U.G. Kraemer, V. Colizza. „Preparedness and vulnerability of African countries against introductions of 2019-nCoV.” www.epicx-lab.com [online] https://www.epicx-lab.com/uploads/9/6/9/4/9694133/africa_capacity_ncov_risk.pdf (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [13] „2019 Novel Coronavirus (2019-nCoV): Strategic Preparedness and Response Plan.” WHO, Feb. 3, 2020. [Online]. <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/srp-04022020.pdf> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [14] L. Nordling. „‘A ticking time bomb’: Scientists worry about coronavirus spread in Africa.” <https://www.sciencemag.org/news/2020/03/ticking-time-bomb-scientists-worry-about-coronavirus-spread-africa> (letöltve: Apr. 22, 2020).

- [15] „Coronavirus: Gabon bans entry of passengers from China.” Africanews/AFP [online] <https://www.africanews.com/2020/02/08/coronavirus-gabon-bans-entry-of-passengers-from-china/> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [16] „Southern Africa: Visas Between Mozambique and China Suspended.” All Africa [online] <https://allafrica.com/stories/202001300838.html> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [17] „Cameroon announces food import ban amid coronavirus threat.” dw.com[online] <https://www.dw.com/en/cameroon-announces-food-import-ban-amid-coronavirus-threat/av-52372500> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [18] C. Okello. „Zambians want students repatriated from China as coronavirus spreads.” [online] <http://www.rfi.fr/en/international/20200205-Coronavirus-Zambians-want-students-repatriated-China> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [19] M. M. Kamara. „Coronavirus: Sierra Leone introduces compulsory quarantine for travelers from China.” Politico SL [online] <https://www.politicosl.com/articles/coronavirus-sierra-leone-introduces-compulsory-quarantine-travelers-china> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [20] „WHO head tells Africa to 'wake up' to coronavirus threat.” BBC [online] <https://www.bbc.com/news/world-africa-51960118> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [21] A. A. Mumin and C. Pensulo. „Africa's fragile health systems rush to contain coronavirus.” The Guardian [online] <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/20/africas-fragile-health-systems-rush-to-contain-coronavirus> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [22] B. Adebayo. „African countries shut doors against Europe, America to combat coronavirus.” cnn.com [online] <https://edition.cnn.com/2020/03/16/africa/africa-coronavirus-travel-restrictions-foreigners/index.html> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [23] A tanulmányban szereplő adatok a <https://covid19.who.int/> és a <https://www.worldometers.info/coronavirus/> 2020. április 22-ei jelentéseihez igazodnak.
- [24] „Cameroonian student infected with Coronavirus in good health, China says.” Journal du Cameroon, <https://www.journalducameroun.com/en/cameroonian-student-infected-with-coronavirus-in-good-health-china-says/> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [25] D. Vincent. „Coronavirus: A Cameroon student on how he recovered.” BBC [online] <https://www.bbc.com/news/world-africa-51502711> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [26] „Egypt announces first Coronavirus infection.” Egypt Today [online] <https://www.egypttoday.com/Article/1/81641/Egypt-announces-first-Coronavirus-infection> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [27] R. Maclean and A. L. Dahir. „Nigeria Responds to First Coronavirus Case in Sub-Saharan Africa.” nytimes.com. [online] <https://www.nytimes.com/2020/02/28/world/africa/nigeria-coronavirus.html> (letöltve: Apr. 18, 2020).
- [28] „Coronavirus: Nigeria confirms first case in sub-Saharan Africa.” BBC [online] <https://www.bbc.com/news/world-africa-51671834> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [29] „Algerian health minister confirms first COVID-19 case.” Africa Times [online] <https://africatimes.com/2020/02/25/algerian-health-minister-confirms-first-covid-19-case/> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [30] D. Ba. „Senegal confirms first coronavirus case: Health Ministry.” Reuters [online]

- <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-senegal/senegal-confirms-first-coronavirus-case-health-ministry-idUSKBN20P2JX> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [31] S. Kasraoui. „Morocco Records First Case of Coronavirus.” Morocco World News [online] <https://www.morocoworldnews.com/2020/03/295120/morocco-records-1st-case-of-coronavirus/> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [32] „Italian returnee confirmed Tunisia’s first coronavirus case.” Punch [online] <https://punchng.com/italian-returnee-confirmed-tunisia-first-coronavirus-case/> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [33] L. Kiewit. „First SA corona patient, doctor, and family in quarantine.” Mail&Guardian [online] <https://mg.co.za/news/2020-03-06-first-sa-corona-patient-doctor-and-family-in-quarantine/> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [34] Az átlagéletkor kevesebb, mint 20 év, a népesség mindössze 3 %-a idősebb 65 évnél, viszont a népesség 43 %-a nagyvárosokban él.
- [35] B. Minas. „Un cas de Coronavirus a été importé des Comores.” Mayotte la 1re [online] <https://la1ere.francetvinfo.fr/mayotte/un-cas-de-coronavirus-a-ete-importe-des-comores-823226.html> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [36] E. Smith. „Lockdowns, curfews and doorstep testing: Africa’s crackdown on the coronavirus.” CNBC [online] <https://www.cnbc.com/2020/04/02/lockdowns-curfews-and-doorstep-testing-africas-crackdown-on-the-coronavirus.html> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [37] „Coronavirus: curfews in Senegal and Ivory Coast, lockdown in South Africa.” France24 [online] <https://www.france24.com/en/20200324-coronavirus-curfews-in-senegal-and-ivory-coast-lockdown-in-south-africa> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [38] N. Maseko. „Coronavirus: South Africa deploys 70,000 troops to enforce lockdown.” BBC [online] <https://www.bbc.com/news/world-africa-52387962> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [39] S. Wild. „South Africa’s president and ministers are taking a 33% pay cut and extended its lockdown.” Quartz [online] <https://qz.com/africa/1835996/south-africa-president-takes-pay-cut-extends-lockdown/> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [40] „COVID-19: Kenya bans travel in and out of Nairobi, other areas.” Al Jazeera [online] <https://www.aljazeera.com/news/2020/04/covid-19-kenya-bans-travel-nairobi-areas-200406163601579.html> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [41] „Sudan locks down capital Khartoum after coronavirus cases rise.” Al Jazeera [online] <https://www.aljazeera.com/news/2020/04/sudan-locks-capital-khartoum-coronavirus-cases-rise-200418134801982.html> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [42] „Morocco extends coronavirus lockdown till May 20 – Government.” Reuters [online] <https://www.reuters.com/article/health-coronavirus-morocco/morocco-extends-coronavirus-lockdown-till-may-20-government-idUSL8N2C60EW> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [43] „Libyans Rush to Stock Up for Ramadan Before Coronavirus Curfew Kicks In.” Reuters [online] <https://www.nytimes.com/reuters/2020/04/16/world/africa/16reuters-health-coronavirus-libya-curfew.html> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [44] J. Ambrose. „Oil prices slump as market faces lowest demand in 25 years.” The Guardian [online] <https://www.theguardian.com/business/2020/apr/15/oil-prices-slump-as-market-faces-lowest-demand-in-25-years-covid-19> (letöltve: Apr. 22, 2020).
- [45] B. Feleke. „Sub-Saharan Africa to fall into its first recession in 25 years due to coronavirus, says World Bank.” CNN [online]

<https://edition.cnn.com/2020/04/09/africa/africa-recession-coronavirus/index.html> (letöltve: Apr. 22, 2020).

[46] „Coronavirus - South Africa: COVID-19 lockdown impacts publication of economic statistics.” Africanews/APO Group [online]

<https://www.africanews.com/2020/04/17/coronavirus-south-africa-covid-19-lockdown-impacts-publication-of-economic-statistics/> (letöltve: Apr. 22, 2020).

[47] F. Basiime. F. Warom. S. Iceta, and A. Tumushabe. „Refugee food cut exposes mothers, children to hunger.” Daily Monitor [online] <https://www.monitor.co.ug/News/National/Refugee-food-cut-exposes-mothers-children-to-hunger/688334-5526338-nv58s0z/index.html> (letöltve: Apr. 22, 2020).

[48] L. Mutanganshuro. „Govt begins distribution of essential goods to citizens affected by COVID-19 lockdown.” The New York Times [online]

<https://www.nytimes.com/2020/04/17/world/africa/coronavirus-africa-distribution-essential-goods-citizens-affected-covid-19-lockdown.html> (letöltve: Apr. 22, 2020).

[49] Coronavirus - Africa: A Human Rights Checklist.” Africanews/APO Group [online] <https://www.africanews.com/2020/04/18/coronavirus-africa-a-human-rights-checklist/> (letöltve: Apr. 22, 2020).

[50] A. L. Dahir. „Africa Braces for Coronavirus, but Slowly.” The New York Times [online] <https://www.nytimes.com/2020/03/17/world/africa/coronavirus-africa-burkina-faso.html> (letöltve: Apr. 22, 2020).

[51] „Morocco Makes a Dozen Arrests Over Coronavirus Fake News.” Reuters [online] <https://www.usnews.com/news/world/articles/2020-03-19/morocco-makes-dozen-arrests-over-coronavirus-fake-news> (letöltve: Apr. 22, 2020).

[52] A. Ward. „Africa has so far been spared the worst of the coronavirus. That could soon change.” VOX [online] <https://www.vox.com/2020/4/21/21225002/coronavirus-africa-cases-death-food-debt-economy> (letöltve: Apr. 22, 2020).

[53] K. Abderrahmani. „Islamists angry over mosque closures, use COVID-19 as a propaganda tool.” AsiaNews.it [online] <http://www.asianews.it/news-en/Islamists-angry-over-mosque-closures,-use-COVID-19-as-a-propaganda-tool-49654.html> (Apr. 22, 2020)

[54] „We have COVID cure: Mijikenda elders claim they may have the cure to COVID-19.” KTN News [online] <https://www.standardmedia.co.ke/ktnnews/video/2000188079/we-have-covid-cure-mijikenda-elders-claim-they-may-have-the-cure-to-covid19> (letöltve: Apr. 22, 2020)

[55] „Debunking 9 popular myths doing the rounds in Africa about the coronavirus” The Conversation [online] <https://theconversation.com/debunking-9-popular-myths-doing-the-rounds-in-africa-about-the-coronavirus-135580> (letöltve: Apr. 22, 2020)

[56] R. Ombuor and M. Bearak. „‘Killing in the name of corona’: Death toll soars from Kenya’s curfew crackdown.” The Washington Post [online]

https://www.washingtonpost.com/world/africa/kenya-coronavirus-curfew-crackdown-death-toll/2020/04/15/740a8c4e-79be-11ea-a311-adb1344719a9_story.html (letöltve: Apr. 22, 2020).

[57] A. Sargent. „Curfew crackdowns in several African countries kill more people than Covid-19.” France24 [online] <https://www.france24.com/en/20200417-papers-curfew-crackdowns-in-several-african-countries-kill-more-people-than-covid-19> (letöltve: Apr. 22, 2020).

[58] „Six killed by Kenyan police enforcing coronavirus curfew: HRW.” Al Jazeera [online] <https://www.aljazeera.com/news/2020/04/killed-kenyan-police-enforcing-coronavirus-curfew-hrw-200422144016333.html> (letöltve: Apr. 22, 2020).

[59] „Kenyan teen shot during coronavirus curfew” AFP [online] <https://www.news24.com/Africa/News/kenyan-teen-shot-during-coronavirus-curfew-20200331> (letöltve: Apr. 22, 2020).